

УЛУСЧУ БЛОКТУН ЧАЙЫННАНЧАК ТИИЛЕГЕЗИ

БҮГҮ ЧУРТТАРЫНҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫНАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1966 чылда
ИЮНЬ
16
ЧЕТВЕРГ
№ 142 (6473)
Өртөө 2 көп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге июнь 12-де болган соңгулда
да Коммунисттик партияның болгаш совет улустун
бузулбас чаңгыс эвин чаа күш-биле база каттап көр-
гүскөн.
Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестер-
ниң улусчу блогунун бүгү кандидаттары ССРЭ-ниң
Дээди Совединге соңгуттурган.

СЭКП ТК-га

Хүлээп алышкын

Июнь 14-те СЭКП Төп Комитетинде
СЭКП ТК-ның Чыгыш секретары
эп. Л. Н. Брежнев биле СЭКП ТК-
ның Политбюроунун кежигүнү, се-
кретары эп. М. А. Суслов Вьетнам-
ның Азиялык чыгыш партияның
ТК-ының Политбюроунун кежигү-
нү, секретары эп. Ле Дык Тхонх
хулаас алган. Эп. Ле Дык Тхонх
ниң XIII съездинде Вьетнамның
Азиялык чыгыш партияның те-
дистериниң баштап чораш болгаш те-
рөөнү чуртунга ортук айы-биле Мо-
сквада чоруп турар.

Аким-дуумалыктың түрүктүң та-
шымында байдалга өрткөн бөсөдө
чоруп турар СЭКП-ге болгаш Вьет-
намның Азиялык чыгыш партияның
га соңгуттуралдык делегтериниң айты-
рыларын таллаш-биле санат-
валдарым солуктамы болган.

— 0 —

Ужуражышкынар
болгаш
чугаалажышкынар

1966 чылдың июнь 12-де ССРЭ-ниң Дээди Совединге болган соңгулданың түңнелдериниң дугайында ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги чыгышның соңгулазының түңнел-
дериниң дугайында совет сам-мездер Звильдид Совединге соңгулда та-
лазы-биле бүгү 767 округ соңгулда комиссияларында болгаш Национал-
дар Совединге соңгулда талазы-биле бүгү 750 округ соңгулда комиссияла-
рында бо чылдың июнь 14-те Төп соңгулда комиссиязыга келген.

Июнь 14-те болган бодунуң хуралында Төп соңгулда комиссиязы округ
соңгулда комиссияларының материалдарын хынап көргөн болгаш округ
соңгулда комиссиязы бүгү соңгулда дугайында Дүрүмге шыңгы дүшүр
бадылашкынын санаашкынын кылдып база округ айы-биле соңгулда-
ның түңнелдерин тодораткан дээрзин дактааткан.

Округ соңгулда комиссияларының сам-мездери-биле алырга, чуртка
ниитизи-биле соңгучуларның даңызынга 144.000.973 никини кириген.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының соңгулдазынга 143.917.031
ники азы соңгучуларның ниити санының 99,94 хуузу киришкен.

Звильдешкен республикаларның айы-биле даңгыга кирген соңгучу-
ларның санын, соңгулдага киришкен соңгучуларның санын дараазында
сам-мездер айтып турар:

Звильдешкен республикалар	Бүгү соңгучулар	Соңгулдага киришкен	хуузу
РСФСР	80.230.459	80.172.126	99,93
Украин ССР	30.538.870	30.533.582	99,98
Белорус ССР	5.461.703	5.450.113	99,95
Узбек ССР	5.143.721	5.143.306	99,99
Назах ССР	6.568.478	6.567.031	99,98
Грузин ССР	2.706.850	2.706.768	99,99
Азербайжан ССР	2.288.769	2.288.438	99,99
Литва ССР	1.932.177	1.929.731	99,87
Молдав ССР	1.961.464	1.959.899	99,92
Латви ССР	1.617.828	1.613.282	99,72
Мыргыс ССР	1.348.306	1.347.926	99,97
Таджин ССР	1.218.854	1.218.318	99,96
Армян ССР	1.133.023	1.132.148	99,92
Туркмен ССР	949.074	948.837	99,98
Эстон ССР	901.397	896.526	99,46

Эвильдид Совединге соңгулда чорудары-биле 767 соңгулда округта- рын тургускан турган. Эвильдид Совединиң депутаттарыга кандидаттар дээш 143.570.976 соңгучулар бадылаан, ол болза бадылаашкыныга ки- ришкен соңгучуларның ниити санының 99,96 хуузу болур. 345.643 ки- ми уур бадылаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүм- нүн 88 чүүлүн бузгар 412 соңгулда бюллетениниң күш чок деп санаан.

Бүгү соңгулда округтарыга бадыладыр кандидаттар эң хой санныг ба-
дылаашкынын алган болгаш депутаттарга соңгуттурган.
Эвильдид Совединге соңгулда талазы-биле бадылаашкынын түңнел-
дери Звильдешкен республикалар айы-биле мындай болган:

Звильдешкен республикалар	Кандидаттар дээш берген бадылааш- кынын саны	Соңгуттурган депутаттар
	Ниити саны	хуузу
РСФСР	79.908.497	99,67
Украин ССР	30.505.735	99,91
Белорус ССР	5.455.294	99,93
Узбек ССР	5.133.901	99,92
Назах ССР	6.545.485	99,97
Грузин ССР	2.706.094	99,98
Азербайжан ССР	2.286.968	99,94
Литва ССР	1.928.934	99,96
Молдав ССР	1.957.448	99,87
Латви ССР	1.611.845	99,91
Мыргыс ССР	1.344.195	99,72
Таджин ССР	1.216.150	99,82
Армян ССР	1.130.800	99,88
Туркмен ССР	946.614	99,77
Эстон ССР	903.016	99,61

Националдар Совединге соңгулданың түңнелдери

Националдар Совединге соңгулда чорудар талазы-биле 750 соңгулда
округтарын тургускан турган, оон иштинде 15 Звильдешкен респу-
бликалардан Националдар Совединге соңгулда талазы-биле 480 соңгулда ок-
ругу, 20 автономнуг республикалардан—220 соңгулда округу, 8 автоно-
муг областтардан—40 соңгулда округу, 10 национал округтардан—10
соңгулда округу. Бүгү соңгулда округтарыга соңгулда болуп эрткен.

Звильдешкен республикалардан Националдар Совединиң депутатта-
рыга кандидаттар дээш 143.595.678 соңгучулар бадылаан, ол болза ба-
дылаашкыныга киришкен соңгучуларның ниити санының 99,80 хуузу бо-
лур. 289.298 кижи уур бадылаан. 381 соңгулда бюллетениниң күш чок
деп санаан.

Автономнуг республикалардан Националдар Совединиң депутаттарыга
кандидаттар дээш 11.559.893 соңгучулар бадылаан, ол болза бадылааш-
кыныга киришкен соңгучуларның ниити санының 99,58 хуузу болур.
42.197 кижи уур бадылаан. 21 соңгулда бюллетениниң күш чок деп са-
наан.

Автономнуг областтардан Националдар Совединиң депутаттарыга кан-
дидаттар дээш 1.044.481 соңгучулар бадылаан, ол болза бадылаашкы-
ныга киришкен соңгучуларның ниити санының 99,67 хуузу болур. 3.421
кижи уур бадылаан. 17 соңгулда бюллетениниң күш чок деп санаан.

Национал округтардан Националдар Совединиң депутаттарыга канди-
даттар дээш 507.426 соңгучулар бадылаан, ол болза бадылаашкыныга
киришкен соңгучуларның ниити санының 99,36 хуузу болур. 3.269 ки-
жи уур бадылаан. Бир соңгулда бюллетениниң күш чок деп санаан.

Бүгү соңгулда округтарыга бадыладыр депутаттар эң хой санныг ба-
дылаашкынын алган болгаш депутаттарга соңгуттурган.

Звильдешкен болгаш автономнуг республикалардан Националдар Со-
вединге соңгулда талазы-биле соңгулда округтарыга бадылаашкынын
түңнелдерин адаанда көргүскөн.

Звильдешкен республикалар	Кандидаттар дээш берген бадылааш- кынын саны	Соңгуттурган депутаттар
	Ниити саны	хуузу
РСФСР	79.973.159	99,74
Украин ССР	30.504.237	99,90
Белорус ССР	5.454.970	99,92
Узбек ССР	5.134.630	99,83
Назах ССР	6.544.731	99,66
Грузин ССР	2.706.117	99,98
Азербайжан ССР	2.250.193	99,95
Литва ССР	1.928.754	99,95
Молдав ССР	1.956.920	99,85
Латви ССР	1.611.578	99,90
Мыргыс ССР	1.342.690	99,64
Таджин ССР	1.215.850	99,80
Армян ССР	1.131.281	99,92
Туркмен ССР	946.419	99,79
Эстон ССР	894.149	99,68

АВТОНОМУГ РЕСПУБЛИКАЛАР		
Абхаз АССР	282.216	99,94
Адыг АССР	171.694	99,97
Башкир АССР	2.019.979	99,49
Бурут АССР	418.696	99,55
Дагестан АССР	1.464.743	99,91
Набардин-Балкар АССР	306.394	99,62
Налмын АССР	131.830	99,63
Нарваккан АССР	297.643	99,87
Нарель АССР	424.575	99,59
Номин АССР	495.070	99,62
Марий АССР	374.895	99,69
Мордв АССР	594.678	99,94
Нахичевань АССР	84.655	99,98

Соңгу-Осетин АССР	313.127	99,50
Татар АССР	1.794.775	99,44
Тыва АССР	109.117	99,74
Умгурт АССР	776.496	99,56
Чечен-Ингуш АССР	500.331	98,94
Чуваш АССР	659.175	99,35
Якут АССР	340.604	

Төп соңгулда комиссиязы бүгү 1.517 соңгулда округтарының айы-
биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги чыгышның депутаттарын сонгаа-
нын ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмнүн 38 чү-
лүгө үндөшлөш бүртүзгөн. Звильдид Совединге 767 депутаттар,
Националдар Совединге 750 депутаттар соңгуттурган.

Бүгү соңгуттурган депутаттар коммунистерниң болгаш партия кежигү-
нү эвестерниң блогунун кандидаттары болуп турар.

ССРЭ-ниң дээди совединге соңгулда талазы-биле
төп соңгулда комиссиязы.

1966 чылдың июнь 14.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары Эвильдид Совединге

1966 чылдың июнь 12-де болган
соңгулда түңнелдериниң дугайында
ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда
талазы-биле Төп соңгулда комис-
сиязының дыйнадынын бадылаан
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвиль-
дид Совединге Тыва АССР-ниң тала-
зы-биле депутатка СЭКП Тыва обко-
мунун бирги секретары Салчак Ба-
бахкеревич ТОКА соңгуттурган.
Кызыл округу.

Националдар Совединге

РСФСР
1966 чылдың июнь 12-де болган
соңгулда түңнелдериниң дугайында
ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда
талазы-биле Төп соңгулда комис-
сиязының дыйнадынын бадылаан
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Нацио-
налдар Совединге Россия Федерация-
зынан депутаттарга 32 кижи соң-
гуттурган. Оларның аразында:
БЕШЕВ Борис Павлович, ССРЭ-
ниң Орук харылаа министери. Крас-
нодарск округу.
Тыва АССР
1966 чылдың июнь 12-де болган
соңгулда түңнелдериниң дугайында
ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда
талазы-биле Төп соңгулда комис-
сиязының дыйнадынын бадылаан
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Нацио-
налдар Совединге Тыва АССР-ниң та-
лазы-биле депутаттарга соңгуттур-
ганнар болза:
АСТАФЕВ Петр Васильевич, Бий-
Хем районунун «Кызыл тараачы» кол-
хозунун даргазы. Бий-Хем округу.
БЛИНОВА Галина Васильевна,
Кал-Хем районунун «Кызыл туку» кол-
хозунун даргазы. Кал-Хем округу.

ХЕЛСЫНИК. Июнь 14-те Президи-
ент ордунга ССРЭ-ниң Миллер-
тер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н.
Косыгин болгаш Филандияның
Президенти У. К. Кекконенни
аразында чугаалажышкынар бол-
ган.
Найралчык байдалга өрткөн ту-
гаалажышкынарның түңнелде
ССРЭ-ниң болгаш Филандияның
аразында чаагай кожа-хербэ хар-
ылаштарын улам кый бажылап,
хөгүдериңге хамаарышкан айты-
рыларын, а ол мышкай ийи тала-
ны согуулар турары делегтериниң
чугула айтырылдарынын талазы-
биле санатвалдарым солуктамы.
Филандияның Президентин чор-
раал Насиканиян хөгүдере ССРЭ-
ниң Министрлер Чөвүлелиниң Да-
ргазы А. Н. Косыгин июнь 14-те
чек салган.

Чарлык чылдыын ажырган

Бай-Тайгада «Тэли» совхозтун Найрал салбырының Зор-Хаванта
эп. Н. Начин-ов улуттан комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермазы-
ның коллективни бирги чартык чылда 80 тонна сүт буудур планын июнь
айның 1-де 85 тонна ылыр куустеген. Күрүгө 54 тонна сүт садар
планын куустетпеш, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда хүнүгө че-
дир 16 тонна сүтү пландан ажыр дуузаган.
Саанчылар Херте Чылбан, Салчак Нараш, Салчак Чечен, Донган Бу-
лүштей олар фермада калбарган чарыштын мурунку өдүрүндө чоруп ту-
рарлар. Ам азербейнде фермада 85 ийи төрөз, бызаалар менди камгалап
алдынган, эки доругуп турар. Ферма Тураалыгының сариниң тайгазынга чы-
лаар. Беш чылдың бирги чылында күрүгө сүт садарын планга чуга-
мон ажыр куустеттинер.

„ЧЫМЧАК АЛДЫН“ ДЭЭШ

КӨК-ЛАШ. (Телефон-биле). Чаа
орук колхоз Эраин районда мал
ажы-агылдык артыкчы савадып ту-
рар. Ында хойнун кыргызлазы июнь
4-те агаалаш, ам шуудай берген.
Ажы-агылда бүгүгө чедир кыргыз-
тынган хойнун саны 9200 четкен.
Дөрт бригада ажылдап турар.

№ 4 бригаданың кыргызчылары
кыргызча чогуур 3600 хойнун хей
нүгүзүзү жооскан. Ам чүткө 250
хой артка. Ажы-ишчилер ол ар-
тан хойларын бүгү жоозар сорула-
ны салган. № 1, 2 бригадалар бир
хойга өндүштүр 2,5—3 кг дүктү ап
турар. Ол бригадаларда Сайын Шы-
рың, Балдар Бадыл, Сола Чылбан,
Далай Динамаа хүн-де 50—60
хойну кыргып турарлар. Колхоз
ниитиан-биле бир хойга өндүштүр
2,3 кг дүктү ап турар.

Республиканың ажы-агылдары
чартык чылда күрүгө эң сүт са-
дарынын планын хуусаа бейиле
күстөдүкенин бо күнүгө ула-
дарга рапорттап турарлар. Ол тала-
зы-биле Барыш-Хемчик районун
ажы-ишчилер көсүк недишкенин
чедип алган. Районнун колхоз, сов-
хозтарынын ишчилериниң чартык
чылда күрүгө пландан ажыр 438

Улусчу арга-биле

1966—1967 өөредилге чылында
школаны уругларга таарыкчалыг,
чылдык чырык, кылдыр септел-селдир
дээш «УТГА 25 чыл» совхозтун
Иштин-Хем салбырынын ажылчы-
нары сөс чыл школазының септел-
гезинге киргеттер. Ада-иелер комитет-
теринин хуралында недела сайында
септелген улусчу арга-биле шөфет
кылдыры доктааткыш, шинтирин
күстөдүп кирипкен. Эрткен бир иш-
тинир хүлде школаны долдандыра те-
речкөш штакетниктер кылган. 72
дөрбөчүн метр иштиги шаанын, ты-
рып кылган, хериялган заагтарын,
ажы-агыл херекселери кагазлаар
сарайлык таваан салганнар.
Шөфтөштин уругу-чүлүн, школа-
нын иштиги шүткатууларын кагары
агелдеш.

Т. ОЧУР-ОЛ.
Улут-Хем район.

АЖЫР ДУЖААР АРГАЛЫГ

Сүт дужаалары база эки болган
Сүт-бараан фермаларының кижилер-
ниң пландан камгалап 1536 центнер
сүтү дужаалап. Ызынган «Болше-
вик» колхозтун саанчылары бо чүгө
чедир бир ийиетер 113 кг сүтү сап
алганнар. Бажылаш ам ийи (1-ге
чедир ийилди-биле 70 тонна сүтү
төмөй дужаалар арга бар аагган.

20 чылдың сактырга мындай-ла үр эвөө-дээ мышкай, мычала-дээ ол үр-
лүп дүргүзүлдө совет кижилер хойну кылдып бүдүргөн. Бистин анык
Тыва-мыс ол үнүн иштинде көсүзү-биле сайыраан. Колхозтар, совхоз-
тарның төлгөр өскөн, харып-даа үлөтүрүп чаа хоорайлары бешип тып-
тып недишкен.
Республиканың найысмазын Кызыл ол чылдарда дыка сайыраан.
Череп тыпшырачак кыл бажыларын өртүгө чурттаганын хой кыт
даш бажыларын бешип үе бергелдеш. Бис 26 дугаар кварталче чуртта-
ныч чыгарып көсүп киргенин мындай-ла чыла-да чугаалажып турган болза-
ууса, ам хоорайлар 87,24 кварталдарда бажыларже кирип турар
апарган. Ам ийиги кварталда далаан кыш бажыларын туудутулар мыр-
най улава дужаалартар.
ЧУРУКТА: Ийиги кварталдын Гагарин көчүгүзүндө ажылашкан ки-
рер четкен чаа бажы.

Фот. И. Шенштейн.

ШЫН

1966 ч. июнь 16

Алар-ады өшпөс чылдар

Октябрьның 50 чымында

ХЕМ-БЕЛДИРИНГЕ ТУЛУУШКУН

1919 чылдың августу сөөдүрлер Хем-Белдиринге болган тулуушкун дугайын «Улустун хосталганы» деп деп номда А. Д. Кравченко, И. Е. Шетинкин, В. Шетинкина-ны болган. Рагозинин сак-тышкыны 1947 чылда «Советтерин эрге-чагырганы» деп деп, 1926 чылда Москвага «Чая Москва» деп деп үндүр чыгып үндүргөн «Хому Балжынын партизан-нары» деп Рагозинин номунга пар-лаап чамык материалдарды. «Кол-чактын шеригери-биле демисел» деп атты И. Е. Шетинкин номунда, а оо ышкын ук тулуушкунун дугайында бар болуп турар архив ма-териалдарынан тиктерини мында кинер.

1919 чылдың тайында Тывага байдал аар-берге турган. Ийи диктор дараалдан алаанга басынырып чо-раан күш-ахылчы чон ак-дөрбөч-лерин «жонинг тура-медээлини-ге» база таарышкан турган. Шы-жыр аржаж «оо мындыг аар-берге байдалга тураржон, ооуе болган ты-ва тараачын чонун дөрбөчтерге уур ол уде өзүп турган шимчээшкени, Кравченко болган Шетинкинни пар-тизан армияны улам-ла чокуула-лап оларды ак-дөрбөчтерини Тыва-дан «ойлап үнүптерини алаанган. 1919 чылдың июль аясында ак дөр-бөч шеригерини хай кезин көрүп де-мисел, Минусинскеге саллап ба-дышкан, а «Виче Колчак» деп шол-жа кирген Туранинов кургаг череп То-жу таарып бар чораша, орукка үн-түтүргөн, болууна килеринге а-турган.

Сибирьге большевиктерини уур-тулазы-биле партизан шимчээшкени ескен болган быжыккан турган. А. Д. Кравченко болган И. Е. Шетинкин-ге уурткан Сибирини партизан ар-мияны колчактар-биле оңа идея-лей демисел турган. Колчактын

командыла чырындан партизанна-ра уур хай мун шеригин-окаган. Оон ужурундан партизан армияны улам ырайы тулуушкунуна боттары-ны күштерин камнаары-биле база акы-лукма тыва улуска дегимче көрүзери-биле айтанып үнүп тура, тыва улуска утуула үнүргөн. Оа утуулага чугаалп турары болза:

«Бистер Канск, Красноярск, Ачинск болган Минусинск үндү-лерини тараачынары бис. Сибирьге ажалчы чакка уур, «лүрүп шы-жааар чорукка уур боттарыны-нын эрге-шөлөвс даш катан ту-чуп эгелелин, бүтү Сибирини кара реакция шыпкан, дорамчылаар, ба-стыр чорук-биле черде шыжаар ар-жажок болдуус. Бистер чаксаан а-вес бис. Сибирьге тура-халыккан та-раачындан болган ажалчына-ран тургустунан партизан отряд-тары ам 46 аяк турар.

Бистерни дөрбөчтер бол-ган үштүкчү-лукакчылар деп бо-дай бербей көрүр. Силердези деп, ба-за-ла ол ышкын, боттарыныстын бү-гү-ле ажал-агылынысты калган, о-ок-боону туруп алыныс. Ба-ры сес айлар тургузуда болуу-сун хостуг Баджей республика-вы даш тулап келди. Ол үен дугу-гузуда 70 аяк байдары ачыл-гилдиныс, ынаара бисте бар бо-луп турар о-ок-чөмөккү болган пу-леметтары боттарынысты дайы-нарымытан хунап алыныс. Идел-болган артык күш бистин талы-васта деп чүвени ол чугаалп турар-дыр... Ынаарага силерге бистин чедип кел-генин дээр, бис силерни күс-елерин-биле тургаар дашин черде ол а-вес, а болуустун күжүвүстү бо-лап бөө-чөмөккү мек кылдыр бе-леткен алган, оон сөөдүнде база ка-тан дайынырага уур шимчел ки-риптер даш келдиныс.

Бистин чүткүлүвүстү азырап би-лип көрүп болган аш-чөм, аш-

хал, ол ышкын силерде бар болуп ту-рар бөө-чөмөккү даш ышкын, бистер-ге аржаж чугула бүгү-ле чүдүл-дө дулааларымын эргим тара-ачын силердези дашин тур бис...

Тараачын армияны киндиг бир ха-лашкынараан силерни эргелери болган айыл чок доруттары кам-галп шылаар дашин силер билир силер.

Оон ылай утуулага Хем-Бел-диринге аки-тура-биле курлавырларын, бөө-чөмөккү тыптынып тырыш даш-ла болган оон-да өскө чугула-чу-гула айттарыларын-кадурун. Ала-к сөөдүнде: «Сибирьге Совет эрге-ча-гырга дегерезин!» деп сөс-биле утуула добузган.

— Уенискини берт оруу-биле Тывага бистин партизан армияныс чоруп олурган. Кыбычанааш, ша-пын Ус хем мурга-дагыр апары-лааш, орукту уш катан бежидир-атп баткан. Мында эргим па-ромнар чон дөмдөр дайы-биле ылай, бөр аштин тургулаан. Усту-солгай талында ийити кезиге ак баштыг чамалаш хал бейли берген турар. Мону калактар болган Уени-скин кулактары боттарыныс до-кузунга шилп алган турганар— деп, Рагозин билин турар.

Паром оожу чаганылааш, эри-к-тин ол талында барып оожу ту-руп алган. Ынаарага, кезери айыл-дыг. Сутун ортузун паром чедип чорда-ла, актар өзүмүт отту ахы-лып эгелери чалаас...

Тайгага чаштынып чыгган Ми-нусинскини тура-халышкан чоу бо-тары дуза чедирин биске сүмө-лөөнөр. Дайыныны тымыныс бисте апар даш орукту баштап эгелөөнөр. Александр Марсено-га баштаган Талыс полугун штаб-че турган. Доксуу дугайын билбөөн чүве деп, Канск полугу шуут-ла ке-жери-биле кирипкен. Казан паром

хемнин ортузунга чедер четпес чор-да-ла. Ак-Баштыг халаш бөө болган пулемет-биле адып эгелөөн. Бө дөр-бө талычларынын атакаже кирипте-ринге сигнал болган.

Тымын солугун хемертен бо-луп деп чүвени болаван актар кор-каш, дашин эгелөөн, ынаарага чө-р болганга-ла оларга өск ужуражып турган. Холта киин тутууларынан коркаш, э-не хоралып бөө дөрбөч-тер халаш шурагылаш, даштары барып чыгырып бергенер. Чүт-дө ийи-чаныс килер талыска ты-парлашып үнө берилган. Бө туз-чугушкан алаан аяк хире калар-тар аурткан, дөртен аяк кулактар тутууларынан. Бистин талыстан бир кижин аурткан, бир кижин били-дүк. Тулуушкунун шимчээшкени бе-зин намызанда-ла, кезиге мы-рылгы бурун-биле көрүп турган— паром-биле-ла, актар-биле-ла э-жидиринге-ле турган. Тываже орук хостуг апарган...

Уенискине келген бөлүк тур-тачылар биске ужуражып келген. Тикелге чогуу кымын талында-ла деп чүвени олар чогуу эки бийбей турганар, мычанааш мурунда бурган туткан, хлө болган дүс сө-нөп алган чоруп олурганар, а бир кырган преи «Советтер дегерезин» деп бижжон кымыл песту хойлап ал-ган чораша. Олар партизаннар-дыр деп танып калпаш, тутку коюуг дүргөн чалыпкан, баш бурунгаар белеккен алган туз сыныга чып-шыр калыпкан.

Эш Кравченко талаларын хлө-дусту хлө-дөп алган, уени-чылере кыска чүве чугаалаан.

Ол ужуражышкы сөөдүнде бис Уенискиге айтаныпкан бис... — деп Рагозин билин.

Уенискини тараачынары пар-тизан армияны э-не чымын-биле хлө-дөп алган, о-ок-чөмөккү күш-ху-леин база аш-хал талызы-биле ду-за-

ламчыны көргүскөн. Уенискиге В. Гусевке командыланган Мавс полугу артып калган. өскө, полктар Хем-Белдиринге айтаныпкан.

Колчактын командылаан Шетин-кинни партизан армияныга шит-пиринг согушкуну белеккен тур-ган. Э-не уугу кушту хостуга алган турган есаул Белогор Уенискиге ар-

тырып каан Мавс полугун ооп ар-те-ла, Туранин ажалып алган, ха-лашкыны белеккен эгелөөн. Уени-скиге артып калган мансиклер э-не-берге, дескинер орук-биле Хем-Бел-диринге улаан үнүптерин. Оларын мурунда Шетинкинни шерин ка-ны-лаа уураанышкына таарыш-пай, август 2-де Хем-Белдиринге чедип келген турган. Маала турган.

Шетинкинни партизан отрядын иштин штавы Уенискиге мансиклерин үз-к кидирекини билген. оларга дуза чедирери-биле Туран суураа Канскини полугун чоруткан. Канск полк чорутууга белеккен турга. Манскини полугу Ус хемсес Хем-Белдиринге чедип э-не-берге даш-тарын орук-биле уур-самал апарган, аштан-суксан, турупкан бө чедип келген.

Шетинкинни партизан отрядымын мурунга чыдап чугула согула-тар салынып келген: бирде, бир өскө Белогор талышкыны эгелей берсе, хоорайын быжылаашкыны чорутар, ийинде, армияны аш-чөм, продукт-биле халылар чоруту-бек дегерезе тургузур; үште, ар-мияны улам ылай шимчээшкенин дугайында айттырып шитпирлер.

Ол үени П. Е. Шетинкинни ка-дайы Васса Шетинкинни сактып чугаалап турары болза: «Хем-Бел-диринге даштынан турган бис. Бистер Кравченко-биле казы чуртап тур-ган бис. Душкел чедип бүтү штаба бир чеге хайыдырып турдуус. Демир-хуунары аскалал, чечин хайыдырып, хлө-ти быжырып тур-ган бис... Кравченко эки оторат ки-жи чораша, урулчу-ле илелек ки-жи берип турган. Чонун бурун-дир баштап турган. Петр Ефимович шо-луг-ла мытпас, олут-ла чөк, у-рулчу-ле ажал-хөкөк даш-ле туз-чугушкунура-ла кирип— бө-ла.

Хем-Белдирин оорашта, долган-дыр дагалар. Петр актар халаш кел-ди чалаас бөр даш билинж кылып алган, «биздажга силерин олурту-мен» деп баштаптангылаар-лаа тур-ган. Ынаарага, казан актар Хем-Белдиринге келди чедип келгеш, хо-орайын болап эгелөөн, бистин чык-кы-биле казы тейлерге чорудукан. Актар партизанарын кол күжү ат-каарлап турар-дыр деп болаан ол ийикте, бисче адып эгелөөн. Туз-чугушун дээр дашыдыр-ла эгелөөн, дагалар диниреп турган.

Шетинкинни отрядында дыка хай тараачын араатат каттыжып килген.

«Хем-Белдиринге Кравченко бо-лаш Шетинкинни партизанарын чедип келген деп 1919 чылдың чалы-нында бистин бүгү-ле чөк казыныс-ка өртүчүгү медээ нешерей берген. Кызы партизаннага каттыжып ал-га, ийити дайында уур демисел чүткүл биске туруп келген. Бистер Хем-Белдиринге шимчел олурган бис. Элегес-Аскинга партизанар-биле э-не баштай ужурашканымыс ол. Шетинкинни шерин-биле казы Хем-Белдиринге актарга уур тулчун

турган бис» деп. Дулш Балган сак-тып бижжон. Маала болган тулууш-кунга кирипкен тыва партизанна-рын иштинде Чугула, Душтут-Ары, Ынаажык болган ескелерин-лаа атарын ол билер турган.

Кравченко болган Шетинкин-ни армияны чедип келди билек-ле орус-да, тыва-лаа чонун байдалы чаа амыралды болган демисел-дин агымынче кирген. Хем-Белдирин-де чөккө калган турган тыва чон штаба кал, командирлер-биле бол-ган дайыныс-биле чугаалажып, оларга Кызактын болган ак дөрбөч-тер калактарына кара-туурамына, чон-ну бастып турарымын дугайын, бот-тарыны аар-берге амыралдымын дугайын тентүп берип турганар. Партизан отрядында Талыс райо-нун болган өскө-лаа чөккө суурларын тараачынары киригенер.

Ынаарага Хем-Белдиринде мрак а-веске, Талыс бөр орукка Моолдун ажалчы отряды турган. Рагозинин чугаалазы-биле алырга, партизан от-ряды ол отрядын дугайын Григор-авака-ла динкан. Олар Хем-Бел-диринге чедип келген, алаан каш до-ган сөөдүнде, моол отрядын коман-дир Казым-Маалыр (Максырчп) хемертен бө чедип келген. Партизан отрядында белек кылдыр ол бир то-нуз кымыл төрү турган.

Колчактын сөөдү иделген— Бо-логча уурткан ак-шеригин, ак казактарын, кулактарын күжү, Казым-Маалыр Максырчпк уур-ткан, Моолдун үнөп ажалчы отряд-тын күжү— бө бүтү күштерин тур-тинини феодалар дитип турган. Кравченко болган Шетинкинни командыланган Сибирини пар-тизан армияны, чурт ишти тараачынарында организандып тургустунган орус болган тыва пар-тизанарын күжү, ол күштү бөл-шөмөккү болган Тымынны бүтү-ле адым араат чон дитип турган. Бө чымыл күштү Хем-Белдиринге бо-лган тулуушкуну бугузуу-ле у-с-келген келген.

Ызыгууриг байлар, шакын тү-дүлгелер эрге сауну катан тургу-зарын күжөөн ажалчы отрядтары бар-ла шаа-биле чашаалаан, олар-ны тилкелерин күжү турганар. Оон бир чижэе Колчакка Камбы-Жа-мын чачаалаан иделен. Ол чаганын уткамын: «Болуушун шычы бер-линге сагыш-сеткилин дилин-биле илереткенин болган Мындагалар силерин бузуреттирген килерин-дези талындаан бө чымыл кү-жү алымышкы болган чагай сеткилдиг болганыга болуушун ө-розонин илереттин. Оон алыска мен ышкын мындыг чеченч кижин э-лден дулаалды болган Ыныкты Ална деп орденни алган, аас-кежик-тыг болганымы мындагалар сил-де, Россияны баштагында өөрүп чедиргенин болататтын...»

1919 чылдың август 28-те Бело-гоутун шерин Хем-Белдирини ша-ла куладуур, дөрт шак дугуулаа Манскини полугу-биле тулуушкуну-ну эгелөөн. Болгоустун шеригери мансикары акарлаашкыны ала-лапкан, баш бурунгаар белеккен ал-ган 43 хемелери-биле Уугу-Хемни келжипкенер...

«Дайыныны күжүн доктаадыр даалтаны берген, бир а-вес арга тур-га, оларын Хем-Белдиринге чо-кууларын саалаалы-биле Талыс полугу батылоон дор-доран Бело-гоуту бажын уур чоруткан мен. Хем-Белдиринге турган дайымыс ке-зектерин белек байлаага база тур-гуну Хем-Белдиринге актарга уур тулчун

тарын күжүгө уур дээрарын, оларын Хем-Белдиринге— деп, П. Е. Шетинкин бижжон.

«Мындай келжээлге а-вес дашин бузутар шыа азы бөс шымылар ийирелерин турган Бистин байталымы эки-ле тозар тынмаан. Бир талында, дай-сан талыны-биле бистен ушчок аз дөрт согушкун дугайын болаар-аржаж, а база бир болап и-зээр дайыны дөдөр аш келбес кылды. Енисейге дукуртулап кириптин болуу деп. Командылаш составтын кыска чөмүл хураалына бис бө берге байдалы өөренип көргөн бис, дайыныларын— сеткил, алумен кортпай турар, мындай тилкээр, мычанааш Болгоочке атакал килер деп шитпирлеп алган бис.

Чүтө чачын кызылдан караган дүне бистин кезектерини хлө-дөп-биле «Ура» деп кышкы-биле а-та-кы кирипкен. Тулуушкун э-не ка-ды-лошкун апарган. Пулемет-терин, бөөдөрүн болган лачымыларын шуургангыт болаашкыны дин-миразынын шимчээшкени билин чил-лоп ал турган. Кайы-кайы талы-нда чүс-чүс балыгталарынын чо-вууру, «Ура» дөң кышкылар, ла-лаштырган команда, «а-к-боонун, пу-леметтерин шимчээшкени— бө бө-гү дүнесини карагызында Ты-мын чачын-халаларына чамгыла-нып турган. Бистин дайыныларымыс эрес-лини чоруту көргүскенер. Актар шыдажып чалааш, шакын сугут Енисейни аштин кезерин орадаштылаан, хемчө шурай-бергенер. Болгооч хай а-вес киж-дөрбөк-калы Енисейни аштин кеш-кен, дөмөккө, өскө арткаанар дай-ныга ауркен, чамгызын тутту-ган»— деп П. Е. Шетинкин сактып бижжон.

Эрге сауну катан тургузар даш келген Колчакка мындагыткан ак дөрбөчтерин катан ковайып кел-бөө-биле Каа-Хем биле Бин-Хемни каттышкан белдиринге Октарба-дан олуган бөдүтүн чон, оон шерин ту-жур чыгыпкан. Мук чыган актар суг-га барганар.

Рагозинин чугаалазы-биле алырга, казан хуи өрүлөп келген, болууш а-дын хелерин-биле тулуушкуну-ну шалы чырыныккан, партизан-нар чидирин саан турганар. Олар-ны талындаан «ауукерин 37, ба-лыгталан кижин 44. Неген эштерин хөөрүгө бөтү арна, хай-хай орус тараачына болган тыва арааттар чыгып келгенер. Беген хире моол-дар эдеркен Казым-Маалыр Максыр-чп баа чедип келген. Неген пар-тизанарын хөөрүгө өштер Кра-вченко, Шетинкин, Сургуладе, Ива-нов, Петров, полктар командирлери болган Рагозин камгыдалыг сесте-рин чугаалаанар. Дайыны туткар-тын күжү көйөткеш, аш-дүмө хөө-рүгө «Интернационал» мурал, чарымышкынын салуун кылган. Шетинкинни кылган маш кажа-зын хөөрге тургускан, ийи чагыга уур калык ийити какаш, алаа Рагозин «Советтерини дээр даш ө-гөнгөргө кеза-мынге тураскал» деп бижимелдиг аскан. Оон алаанга бүтү-ле өлген килерини фамилия-ларын, аттарын, төрөн черин айт-кан. Совет эрге-чагырга даш ботта-рынын амы-тынын берген килерин Енисейни эринде хорун-хөөрү айтаны чынып турган партизан-нарын сагыш-сеткилинде мравас, казан кеза-де-менге тураскал бооп артып калган.

М. ДЕЛЕГ.

Музей директору.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Судан эвилел партияның (Мали республика) төлөөлери ССРЭ-ге чораан

Судан эвилел-РДА партиянын (Мали Республика) оон политиктиг секретары эш Идриса Диарра (төлө-лерин баштын) Мали Республиканын харысала-лыг акмалдарыны эштер Сур Кудбалы, Мамаду Талла болган Сесу Сангаре составтыг төлөөлери ССРЭ ТК-нын чалааны-биле найыралдык алы-чоруп кылды, май 27-ден июнь 13-ке чедир Совет Эвилелинге чоруп турган.

Совет Эвилелинге чоруп турган уезиде мали пар-тия төлөөлери ССРЭ ТК-нын Политбюроунун кежи-гү, секретары эш М. С. Султо (Гузаладин баш-тын), ССРЭ ТК-нын секретары эш Б. Н. Поговарев, ССРЭ ТК-нын кежигү, ССРЭ-ий Министрлер Че-гулелини Даргазынын ораакчымы эш В. Н. Новиков, ССРЭ ТК-нын кежигүгүнө кандидат, ССРЭ-ий Ми-нистрлер Чөгулелини Даштым экономиктиг харыз-аалар талазы-биле Курене комитетинин даргазы эш С. А. Скачков составтыг ССРЭ-ий төлөөлери-биле ужурашкан болган чугаалашкан. ССРЭ-ий Министр-лер Чөгулелини Даштым экономиктиг харызалаар талазы-биле Курене комитетинин даргазынын ораак-чымы эш И. Д. Дегтар, даштым садыг министринин ораакчымы эш Н. Г. Осинов, ССРЭ ТК-нын аппараты-нын, Даштым экономиктиг харызалаар талазы-биле Курене комитетинин болган Даштым садыг минис-терствоуну харысалагы акмалдары бееда-ларга киришкен.

Найыралчы болган чуректин ханы байдалыга эр-теп беедалар чоруп турга амы дегелер байдалымын чугула айттыргалары. Африкада национал-хостал-ганы шимчээшкенин айттыргаларын чугаалажып көр-гө, Интернационал, колониализм болган неволон-ализмге уур, тайбы, демократия, национал хама-лышпас орук болган социализм даш демиселди айт-тыргаларын талазы-биле ССРЭ-ий болган Судан эвилел партиянын төлө-бөдөлдөрүнүн бүрүн чалыс аайын ол беедалар көргүскөн. Африкада интерна-ционал чуректин чимчээшкенин, күштелген байдалларга үк динте империализмге уур бүтү күш-терин чалыс оны быжылаарымын, оларам соци-алист чурттар-биле, дегелерин коммунист болган ажалчы шимчээшкенин-биле, национал хосталганын бүтү күштери-биле сыйып каттыктырымын бирги ууру дулазын мали партия төлөөлери дегелөөн.

ССРЭ-ий болган Судан эвилел партиянын төлө-лөрчлөр ийи партиаларын аразында харызалаар-нын чедипкиниг хожун турарын күлө ханымын

ны-биле демделеп, ол харызалаарын бүтү хемчөг-би-ле быжылап база калбарытырга шитпирлиги эл-гер-лейлээр.

Беедалар чоруп турда совет-мал экономиктиг ка-ды ажалдыжыганы улам ылай хөдүргелерин айт-тыргаларын чугаалажып көргөн.

Бот тускайлап чоруту быжылаарыга болган хос-талган чурттарыны хамаарышпас национал экономик-каны тургузарына совет экономиктиг дулаалачынны ууру дулазын мали партия төлөөлери дегелөөн.

Мали республиканын экономика талазы-биле хама-арышпас чоруп дашин демиселди партия болууш эш чугула политиктиг сорулазын кылдыр ошол турарын Судан эвилел-РДА партиянын төлөөлери меле-дөөн. Бө уламынышкы талазы-биле болууш чоруп турар социалараттыкмас хемчегелерин дугайын тө-лөөлери ССРЭ ТК-нын төлөөлери динчатын.

Болууш талазында Совет Эвилелинг Коммуни-ст партиянынын төлөөлери ССРЭ-ий XXIII съезди-нин шитпирлерин амдырага ботандырар талазы-биле партиянык практиктиг ажал-чорудулажымын дугайын мали партия төлөөлери дегелөөн. ССРЭ-ий XXIII съездинин айткан экономиктиг болган политиктиг сорулазын ботандырар национал-хос-талганы шимчээшкенин улам ылай хожугурун ууру ужуру-дулазын болур дашин мали төлөөлери меле-дөөн.

ССРЭ-ий төлөөлери Мали Республиканын мурунда тургустунан сорулааларын толарагы-биле билп, Мали Республиканын экономика талазы-биле хама-арышпас чоруп быжылаарыга дулаал турар хем-чегелерин ССРЭ ТК-нын болган Совет азыннын хула-алган дугайын мали партия төлөөлери динчатын.

Ол дулаалачы Судан эвилел партиянын чорудун ту-рар экономиктиг хемчегелерин, боттуу-биле дегелээни болур деп, мали төлөөлери дегелөөн.

Судан эвилел-РДА партиянын төлөөлери төрөз чур-тунче чамыкан. Шереметьево аэродромга мали тө-лөөлери ССРЭ ТК-нын секретары эш Б. Н. Погова-рев, ССРЭ ТК-нын кежигү, ССРЭ-ий Министрлер Чөгулелини Даргазынын ораакчымы эш В. Н. Новиков, ССРЭ ТК-нын кежигүгүнө кандидат, ССРЭ-ий Ми-нистрлер Чөгулелини Даштым экономиктиг хар-ызалаар талазы-биле Курене комитетинин даргазы эш С. А. Скачков болган ССРЭ ТК-нын харысала-лыг акмалдары удеэн.

Индра Гандинин чугаазы

ДЕЛИ. (СЭТА). Болууш хама-арышпас чоруп чедип алган үени-де бөр Индра амы үде э-не-бер-ге болган харысаламы үде-ле та-арып турар деп. Индраини премь-ер-министр Индра Ганди бүтү-лү-лү радиоууш дашыгы чугаала-ла моделен. Чуртун хожугулаан-ны талазы-биле алырга бурунгаар а-вес дүргөн шимчээшкенин күжүгү ар-гаразын мында э-не чаламы чедип алган бис деп ол чугаалаан.

Чуртта руний ашканын өртөк-үе-ли таарыштып экономика чорук өскө хемчөгөр-биле чегерелештир экономикалык чамдык талаларын э-лди алырып дулаалары ошол турар деп премьер-министр дегелөөн. Өртөктерини өзүлдези ара со-са-дыр, бирги чегерелеш эргөжөк чугула барааныры-биле чоуу халыдары даш чалак чери шитпиринг хем-чегелерин алыр. Курене сектору дү-ргөн темптер-биле калбарып турар, чуртун экономикалык хожугулаан-ды чөк чөк чыгчанаан алаа ооа-мын турар. Чезиме, турети чорукту чөк кылды, айттыганын сорулажы—со-циализмге улаандыр бар төлө-дө, бузуушкуну ууру хемчээлдиг калбарытын чедип алырынын хө-ро-зге боттарынын салышкынын кирипкен премьер-министр чо-руу бүтү кезектерин кылтырган.

АГРЕССОРЛАГА ОЙТУР ШАВЫШЫН

ХАНОЙ. (СЭТА). Июнь 13-те аме-рик империалистер болган оларын мурдуу-вьетнам чалалары Ханхо-мжоуну эрик талазында десант тургузери-биле десант калерини ВПР-ни деискээр суугарычче чо-руткан. Вьетнам улус армиянынын дайынычылар болган ошолтенер ка-терлерге уур болап эгелөөн. Оон түнөөлүгө бир катерин суг дүвүнчө кириген болган өскөсүн бертпир-ген.

Ол-ла, хун, немелде мелеалерин дашуура, алырга, Куанбонг жоунун деискээрини агаарына мурунда меледөөлөй-биле бир а-вес, а беш америк самолету аңдар аткан. Ми-чанган ВПР-ни деискээрини ага-арына аңдар атырган америк само-леттарынын ийити саны 1116 болган.

Малиниң улугу чүс-чүс чылдар-да хомудангай чоруп ан-сатик-лери өкүнүтерини дулазы-биле ажал эртин турар. Чуртта шим-чалар, профессионал-техниктиг училищелер амыттынып, наци-онал калдарын белектер дула-нында курене сагыш салып ту-рар.